

PRZEDMOWA

Humanistyka jest rozważaniem wartości, a nauki społeczne wyjaśniają zjawiska zachodzące w grupach ludzi. Orężem *humanistyki* jest język malujący sugestywne obrazy wywiedzione z osobistych doświadczeń nadawców i odbiorców informacji, *nauki społeczne* natomiast przekonują nas obiektywizmem, ujednoceniem sytuacji i zdarzeń umożliwiającym posługiwanie się liczbami. Humanistyka i nauki społeczne spotykają się i walczą o lepsze w wielu dziedzinach, w tym w ocenianiu szkolnym.

Analizy ilościowe przeważały w większości krajowych konferencji Polskiego Towarzystwa Diagnostyki Edukacyjnej, co przyczyniło się do rozwoju systemu egzaminów zewnętrznych w naszym kraju. Teraz nadszedł czas na głębsze zainteresowanie ocenianiem wewnątrzszkolnym i wewnątrzuczelnianym. Politechnika Łódzka umożliwiła nam obrady w swoim gmachu, więc XXIX Krajowa Konferencja Diagnostyki Edukacyjnej (XXIX KDE) odbędzie się w tym mieście, nawiązując do dwu wcześniejszych łódzkich konferencji (2003 i 2017).

XXIII KDE w Łodzi (2017) była poświęcona umiejętnościom praktycznym, a zdominowały ją zagadnienia oceniania sumującego. *Efekt egzaminatora* był wtedy traktowany jako składnik błędu pomiaru, nie jako wyraz podmiotowości nauczyciela w ocenianiu wewnątrzszkolnym. Wspólne dla tamtej i obecnej konferencji jest silne zainteresowanie uczniem, jego osobowością i rozwojem.

Zredagowaliśmy kolejny tom materiałów konferencyjnych, który ma spełniać trzy funkcje:

1. ułatwiać uczestnikom przygotowanie do obrad i wybór spośród sesji równoległych,
2. wspomagać śledzenie referatów, w tym tabel i wykresów,
3. wzbogacać sprawozdania z przebiegu konferencji w macierzystych instytucjach uczestników.

Układ tekstów odpowiada planowi konferencji, ale obejmie ona także wystąpienia oparte na materiałach niepublikowanych lub opublikowanych w innych wydawnictwach.

SESJE PLENARNE

I. Podmiotowość oceniania wewnątrzszkolnego

Podmiotowość (ang. *subjectivity*) osób lub instytucji jest określona obszarem samodzielnych decyzji. W ocenianiu edukacyjnym decyzje o treści i formie oceniania przebiegu i wyników uczenia się były dotychczas niesprawiedliwie dzielone między władzami oświatowymi, nauczycielami i uczniami. Tradycyjna szkoła jest mocno autorytarna, nie nadąża za postępami nauk społecznych i rozwojem technologii informacyjno-komunikacyjnej.

W inauguracyjnym wykładzie *Uczenie się oceniania* prof. **Bolesław Niemierko** przedstawia (1) tarapaty, w jakie wpada współczesny teoretyk oceniania szkolnego, (2) awans badań społecznych nad podmiotowością ucznia i (3) potrzebę zapewnienia nauczycielom i uczniom pola do twórczości edukacyjnej. Proponuje koncepcję *dwupodmiotowości oceniania* (ang. *bisubjective assessment*), w której wpływ tych osób na sprawdzanie i ocenianie osiągnięć szkolnych byłby odpowiednio zrównoważony.

Dr **Grażyna Szyling** dokonuje porównania koncepcji dwupodmiotowości z teorią *oceniania jako uczenia się* (ang. *assessment as learning*). Referat *Uczenie się oceniania czy ocenianie jako uczenie się? Pytania o charakter i konteksty zmiany w ocenianiu szkolnym* obfituje w semantyczne dywagacje oraz trafne spostrzeżenia o ryzyku szermowania ogólnikami. Uczenie się oceniania może bowiem zachwiać prestiż egzaminów zewnętrznych, a ocenianie jako uczenie się może nadmiernie obciążać szkoły.

Autorka monografii *Ocenianie kształtujące w praktyce*, **Danuta Sterna** odpowiada w załączonym abstrakcie na pytanie *Skąd nauczyciel ma wiedzieć, że uczeń się uczy i skąd uczeń ma wiedzieć, że się uczy?* W tym fundamentalnym dla oceniania szkolnego pytaniu można odwrócić kolejność dwu części i podmiotowość ucznia wysunąć na czoło, a tym samym uczynić jego samoregulację składnikiem indywidualizacji kształcenia i osłabić tendencję do prostego sumowania osiągnięć poznawczych.

Przeciw biurokratyczno-arytmetycznym tendencjom w ocenianiu edukacyjnym występuje dr **Małgorzata Jagodzińska** w bardzo solidnym studium *Wewnątrzszkolne systemy oceniania – założenia i rzeczywistość szkolna*. Na wstępie analizuje obowiązujące przepisy, precyzujące zadania systemów szkolnych (WSO) i nauczycielskich (NSO). Odnotowuje ich pedagogicznie trafne zasady, ale nierealistyczne oczekiwania co do ilości gromadzonych informacji o każdym uczniu. Argumentem za wyzwoleniem nauczycieli z jarzma dokumentowania szczegółów są opinie uczestników *szkolenia* zorganizowanego przez Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Płocku. Systemy są czasochłonne, a komunikowanie wyników uczniom i ich rodzicom jest trudne, bo jedni i drudzy przywykli do skali stopni szkolnych.

W referacie *Dwupodmiotowość oceniania* prof. **Teresa Wejner-Jaworska** przypomina stanowiska dydaktyków poprzedniego pokolenia, ale także nawiązuje do obecnych działań Centrum Edukacji Obywatelskiej. Podkreśla rolę dialogu

w edukacji, a szerzej – „zharmonizowania dorosłych z dziećmi”. Jej zdaniem, w ocenianiu kształtującym praca nauczyciela nie polega na zliczaniu uczniowskich błędów, jak to zdarza się w ocenianiu sumującym, lecz na uformowaniu uczenia się podopiecznych zgodnie z ich predyspozycjami. Z tego względu podmiotowość nauczyciela nie może być administracyjnie krępowana.

II. Krajowy system egzaminacyjny

Egzaminy zewnętrzne wyrosły z psychometrii i stosują jej modele według potrzeb. Mają zawsze charakter sumujący (ang. *summative assessment*), gdyż rejestrują końcowy wynik pewnego okresu kształcenia. Jednakowe traktowanie wszystkich egzaminowanych umożliwia zadowalająco trafne i rzetelne porównania ich osiągnięć poznawczych. Pedagodzy rozbudowali jakościowe normy osiągnięć uczniów, tworząc pomiar sprawdzający (ang. *criterion-referenced*), ściśle oparty na przedmiotowej treści podstaw programowych. Emocjonalno-motywacyjny aspekt uczenia się ujawnia się w egzaminach pośrednio.

Egzaminy zewnętrzne w tym m.in. pierwsza odsłona wyników maturalnych 2023 to tytuł referatu dr. Marcina Smolika. Tegoroczna matura była niezwykle przedsięwzięciem ze względu na komplikacje spowodowane reformą szkolnictwa oraz nowym trybem egzaminu. To wszakże daje nam jednak okazję do sprawdzenia wielu prawidłowości i nakreślenia perspektyw doskonalenia tego egzaminu.

Pełny przegląd osiągnięć Polskiego Towarzystwa Diagnostyki Edukacyjnej utrwalony tekstami opublikowanymi w kolejnych tomach materiałów konferencyjnych jest dziełem dr Marii Krystyny Szmigel i dr. Henryka Szaleńca. Tytuł *Rola systemu egzaminacyjnego w rozwoju diagnostyki edukacyjnej w Polsce* wskazuje na autorską tezę, iż zbudowanie systemu egzaminów zewnętrznych stanowiło przełom w diagnostyce edukacyjnej w naszym kraju. Ten niewątpliwie trafny wniosek z przejrzyście skatalogowanych tematów wystąpień nakazuje nam troskę o to, by obiektywizm i kontrola społeczna oceniania osiągnięć uczniów nie ucierpiały z powodu uznania oceniania wewnątrzszkolnego za równoprawne z zewnętrznym systemem ewaluacji.

W monograficznym studium *Efekt czy proces? Ocenianie wypracowania jako wyzwanie szkolne i egzaminacyjne* prof. Beata Udzik podejmuje kluczową dla polonistów problematykę i stan prawny kształtowania i oceniania wypowiedzi pisemnej uczniów. Akcentowanie umiejętności stosowania kodu rozwiniętego w dobie ograniczeń i zniekształceń towarzyszących rewolucji cyfrowej poskutkowało nadmierną złożonością schematów punktowania w egzaminach zewnętrznych i *uczeniem się pod egzamin*, a nie poprawną werbalizacją osobistych doświadczeń. Autorka studium zaleca, by *wspierać uczenie się, a nie uczenie się podporządkowywać ocenianiu*. Zaleca ostrożność w korzystaniu ze sztucznej inteligencji (*Chat GPT*) i popiera dążenia, by argumentowanie wypowiedzi czynić podstawą jej oceniania.

W odprężająco swobodnym tonie jest utrzymany referat dr Moniki Jakubowskiej-Mirek i dr Ewy Stożek *Zrozumieć zadanie, czyli opowieść o tym jak próbowano zmierzyć niewiedzę ucznia*. Zawiera sugestie wprowadzenia do pilotażu narzędzi emotikonów określających stopień pewności wyboru odpowiedzi na zadanie

wyboru wielokrotnego, a może także i zainteresowanie treścią zadania. Dzięki takiemu wykorzystaniu technologii informacyjno-komunikacyjnej będziemy mogli rejestrować emocjonalne aspekty poszczególnych zadań i testów.

III. Ewolucja pomiarowa diagnostyki edukacyjnej

Ocenianie wewnątrzszkolne jest oparte na obserwacji, a egzaminy zewnętrzne wciąż doskonałą pomiar. Ośrodki egzaminacyjne coraz częściej sięgają po matematyczną teorię wyniku zadania (ang. *item response theory*, IRT), co jednak niespecjalistom utrudnia interpretację osiągnięć uczniów. Wciąż trwają poszukiwania procedur, które nadawałyby się do powszechnego użycia w skomplikowanych warunkach indywidualnego uczenia się. Diagnostyka edukacyjna jest ciągle otwarta na nowości pomiarowe.

W abstrakcie *Kierowanie przemianami – adaptacja międzynarodowych badań osiągnięć uczniów do zmieniającego się świata* prof. **Francesca Borgonovi** zapowiada objaśnienie innowacji wprowadzanych przez Międzynarodowe Stowarzyszenie Badań Osiągnięć Edukacyjnych (IEA), w których Polska od lat bierze udział. Podmiotowość uczniów i nauczycieli ma w nich rosnące znaczenie.

Dr **Lale Khorramdel** zapowiada w swym abstrakcie temat *Technologia cyfrowa w szerokich badaniach edukacyjnych*, uogólniając doświadczenia IEA. Te doświadczenia z pewnością przenikną do Polski, a ich popularyzacja powinna wzmocnić nasz krajowy system egzaminacyjny, a nie być tylko rodzajem prasowego mema.

Trzy prawne filary szkolnego oceniania – punkt widzenia dyrektora i nauczyciela to tytuł analizy dokonanej przez dr **Gabriłę Olszowską**. Przegląd ustaw obowiązujących w Polsce przekonuje, że ich autorzy starali się nadać za postępem psychologicznym w określonym jako *konstruktywizm*, ale jednak górę brało uznawanie podstawy programowej za jedyne i zawsze identycznie rozumiane kryterium oceniania osiągnięć uczniów.

Prof. **Sławomir Pasikowski**, metodolog badań pedagogicznych, przygotował rozprawę zatytułowaną *Pomiar lingwistyczny i jego zastosowanie w sprawdzaniu i ocenianiu osiągnięć uczniów*. Podstawą pomiaru lingwistycznego jest *teoria rozmytego porządku*, pozwalająca na operowanie nieściśle danymi i na wykorzystanie właściwości języka naturalnego. Nauki społeczne stosują taki pomiar we wszelkich typologiach, gdzie obiekty mogą wykazywać cechy kilku równoległych kategorii.

Wytrawny działacz Polskiego Towarzystwa Diagnostyki Edukacyjnej, prof. **Artur Pokropek**, przedstawia abstrakt *Odkrywanie potencjału danych procesowych: rewolucja w pomiarze? Kieruje naszą uwagę na szczegółowe informacje o interakcjach osób badanych z zadaniem lub kwestionariuszem*. To podejście wybiegające poza standaryzację pomiaru wyników uczenia się budzi nadzieję na zwiększenie elastyczności egzaminów.

Zadania mediacyjne na egzaminie maturalnym z języków obcych nowożytnych – pierwsza próba i pierwsze wnioski prof. **Radosława Kucharczyka** wydaje się zapowiadać zwiększenie podmiotowości ucznia na egzaminach zewnętrznych.

Byłoby pożyteczne znaleźć analogie zadań mediacyjnych w innych przedmiotach szkolnych niż języki obce, a także poddać ich wyniki solidnej analizie psychometrycznej. Łatwo nie będzie, ale zdecydowanie warto.

Tylko abstrakt wystąpienia na temat *Refleksyjność jako kategoria diagnozująca rozwój studentów biorących udział w tutoringach akademickim* otrzymaliśmy od prof. **Anny Perkowskiej-Klejman**. Zastosowała ona *Kwestionariusz refleksyjnego myślenia* dwukrotnie – na początku swoich badań i po trzech latach – w dwu grupach studentów: objętych i nieobjętych tutoringiem.

30 lat od raportu Judith Marquand. Impuls do reformy systemu oceniania i nadal otwarte pytania to tytuł referatu **Wojciecha Małeckiego**. Jego autor przypomina pracę nad programem Nowa Matura, inspirowane przez zachodnioeuropejskich ekspertów i rozbudzone nadzieje na gruntowną przebudowę postsocjalistycznego systemu kształcenia i oceniania. Dowodzi, że tamta nowa matura nie spadła nam z nieba, lecz była poprzedzona dziesięcioletnimi przygotowaniem. Wskazuje na osiągnięcia zespołu, którym osobiście kierował, i formułuje cele dalszych reform programowych i metodycznych. Jaka szkoda, że tego referatu nie czytali decydenci o nagłej reformie szkolnictwa w 2018 roku!

Dr **Franciszek Wyrwa** i dr **Michał Wyrwa** przedstawiają znakomite literaturowo i niezwykle dojrzałe pedagogicznie studium *Etyka Graalem sztucznej inteligencji*. W XXI wieku *technologia generatywna* oparta na *sztucznej inteligencji* (ang. *artificial intelligence, AI*), uczących się programach cyfrowych, wykazuje niebywałą ekspansję. Wytwarza już tak zaawansowane produkty przemysłowe i społeczne, że *przekształca codzienność* w Stanach Zjednoczonych, Chinach i Unii Europejskiej, pogłębiając niestety nierówności społeczne, w tym edukacyjne, i dając okazję do nieznanym przedtem nadużyć. *Ryzyko etyczne związane ze sztuczną inteligencją jest ogromne* – stwierdzają autorzy studium.

Artykułem *Jak AI może wesprzeć szkolną lub akademicką praktykę oceniania* **Leszek Lewoc** i **Marek Legutko** przekonują nas do zainteresowania się programem ChatGPT. Ich zdaniem, oszczędza on czas nauczyciela! Może pomóc w przygotowaniu sprawdzianów i egzaminów, prowadzeniu zajęć i – nade wszystko – analizie wyników. To bogactwo funkcji nie powinno jednak osłabić czujności pedagoga, gdyż w jego rękach pozostaje kontrola narzędzia i eliminacja błędów w jego działaniu.

Szeroką perspektywę systemowego wzmacniania edukacji rysuje prof. **Anna Odrowąż-Coates** w abstrakcie *Jak mierzyć i oceniać zrównoważony rozwój i społeczną odpowiedzialność w uczelni? Perspektywa uczelni pedagogicznej*. Autorka wyraża nadzieję, że uczelnie pedagogiczne będą starały się dotrzymać kroku instytucjom biznesowym i technologicznym w dążeniu do podniesienia standardów ekologicznych, społecznych i sprawnościowych swojego funkcjonowania.

Abstrakt referatu **Lilii Hrynevych** i **Tetiany Vakulenko** *Ocenianie edukacyjne na Ukrainie: Projektowanie, rozwój, stawianie czoła wyzwaniom wojennym* przenosi nas do naszego wschodniego sąsiada. Od 2004 roku trwają tam prace nad systemem egzaminów zewnętrznych dla kandydatów na wyższe uczelnie.

Mimo wojennej zawieruchy udaje się je zdalnie kontynuować w wielu częściach Ukrainy oraz w 32 krajach przyjmujących ukraińskich emigrantów. Jesteśmy w Polsce mocno zainteresowani postępem tych prac!

W referacie *Prezentacja serwisu przedstawiającego uzyskiwanie dyplomów potwierdzających kwalifikacje zawodowe* **Grzegorz Humenny** zawarł informacje o działaniach Centralnej Komisji Egzaminacyjnej w zakresie branżowym. Mimo iż *ponad połowa młodzieży w Polsce kształci się zawodowo na poziomie średnim*, opinia publiczna kojarzy nasz system egzaminacyjny tylko z kształceniem ogólnym. Tymczasem egzaminy potwierdzające kwalifikacje zawodowe mają wiele cech wzorowych: niefasadowe normy ilościowe (50% w części pisemnej i 75% w część praktycznej), dostępność w trybie eksternistycznym, panorama specjalizacji. Autor referatu zestawia liczby obrazujące rozmach tej doniosłej gospodarczo działalności diagnostycznej.

Zaawansowane metodologicznie poszukiwania trafnych wskaźników edukacyjnej wartości dodanej dla zreformowanego systemu szkolnictwa przedstawia dr **Tomasz Żółtak**. Jego raport z prac Wydziału Analiz Wyników Egzaminacyjnych CKE, zatytułowany *Nowe kierunki rozwoju polskich wskaźników EWD* pokazuje, że różne modele skalowania średnich wyników szkół za pomocą tych wskaźników przynoszą umiarkowane korelacje z osiągnięciami „na wyjściu”. Znacznie trudniej będzie zbadać korelacje z osiągnięciami w studiach wyższych i w pracy zawodowej, ale to właśnie zdecyduje o wartości modeli EWD.

Referat **Aleksandra Ławińskiego** *Nauczyciel-doradca metodyczny geografii i sztuczna inteligencja (AI) w poszukiwaniu odpowiedzi na pytania o skuteczność w kształceniu umiejętności posługiwania się mapą* jest oparty na bogatym materiale empirycznym wskazującym na zaniedbania w opanowywaniu tytułowej umiejętności i potrzebę jej oceniania kształtującego w szkole podstawowej. Sztuczna inteligencja (program *Chat Open AI*) kataloguje braki i strategie ich usuwania, ale do nauczycieli należy pozbycie się złudzeń co własnej skuteczności w tym zakresie.

Utytułowana rodzina **Jasińskich**: dr **Elżbieta**, prof. **Michał**, dr **Marek** i dr **Laura** oraz **Jan Jasiński** i **Adam Jarzabek**, zapowiada dzieło na temat *Rola oceniania orientującego w efektywności oceniania kształtującego i sumującego (formującego) w strategiach nauczycieli szkolnych i akademickich, w systemach edukacyjnych i poza nimi w innych koncepcjach*. Na razie poznajemy projekt oraz instrumentarium szerokich badań nad *ocenianiem orientującym*, będącym modelem pośrednim między sumowaniem i kształtowaniem osiągnięć uczniów. O sukcesie tych badań zdecyduje fakt, czy uda się zdobyć także inne dowody skuteczności eksperymentu, nie tylko opinie jego uczestników.

SEKCJE

A. Ocenianie kształtujące

Ocenianie kształtujące, dostarczające danych do zindywidualizowanego uczenia się i kształcenia, jest przebojem dydaktycznym ostatniego ćwierćwiecza. Próby uprawiania go w warunkach przeładowanych podstaw programowych i przeludnionych oddziałów szkolnych przyniosły sporo rozczarowań zaciemniających jego blaski. Bilans doświadczeń jest jednak ogólnie pomyślny, a postępy psychologii rozwojowej umacniają takie ocenianie.

Tę sekcję zgrabnie otwiera referat **Małgorzaty Ostrowskiej** zatytułowany *Skąd wiem, że umiem? – ocenianie kształtujące od diagnozy do sukcesu edukacyjnego*. Zaleca strategie edukacyjne przyjazne uczniom: nie *wtłaczanie*, a *wydobywanie wiedzy*, a przy tym nieprzecenianie roli egzaminów. Powołuje się na dwudziestoletnie doświadczenie Centrum Edukacji Obywatelskiej w projekcie *Szkoła ucząca się*, w którym inicjatywy programowo-metodyczne uczniów i nauczycieli stały się podstawą kształcenia.

W miarę wzrostu samoregulacji młodzież zyskuje kompetencje do oceny przedmiotowych osiągnięć własnych i koleżeńskich. Wartość oceny rówieśniczej podkreśla prof. **Robert Zakrzewski** w świetnie uzasadnionym literaturą anglojęzyczną studium *Zastosowanie modułu „Warsztat” platformy Moodle w ocenianiu akademickim*. Pandemia zaktywizowała działania we wdrażaniu *e-oceniania*, obfitującego w zespołowe interakcje, a zadania warsztatowe przynoszą uczniom wielorakie korzyści rozwojowe. Potwierdziły to badania autora przeprowadzone w ramach uniwersyteckiej dydaktyki chemii.

Ewa Borgosz w referacie nowatorsko zatytułowanym jako *Ocenianie progresywne stara się pogodzić podążanie za dzieckiem z pełną realizacją podstawy programowej*. Proponuje regułę „*Popatrz [na czynności ucznia] – porozmawiaj [z nim] – pokaż [mu perspektywę rozwoju]*”, co stanowi autorską wersję oceniania kształtującego. Te działania połączone ze szczegółowym notowaniem ich przebiegu mogą jednak nie zmieścić się czasie pracy nauczyciela.

Oryginalny przyczynek do oceniania kształtującego wnoszą dr **Aleksandra Jasińska-Maciążek** i **Joanna Stelmach** w abstrakcie *Jakie prace domowe wspierają szkolne uczenie się?* Ich badania pokazują, że prac domowych jest w naszych szkołach za dużo i są za trudne, bo zwykle wymagają stosowania wiadomości w nowych sytuacjach. „*Odwrócone klasy*” (ang. *flipped classrooms*), w których uczniowie w domu poszukują informacji, a w toku lekcji ją stosują i otrzymują od nauczycieli *informację zwrotną*, mogą przynieść bardzo dobre wyniki.

Obszerne studium dr **Anny Abramczyk** pod dramatycznym tytułem *Przekonania, opór, detoks... – identyfikacja czynników utrudniających wprowadzenie zmiany oceniania wewnątrzszkolnego na przykładzie wdrażania innowacji z oceniania „Jeszcze się uczyć”* jest przepełnione troską o naprawę zaniedbań w dziedzinie oceniania szkolnego. Młodzi nauczyciele *szybko orientują się, że nie są w tej kwestii kompetentni, nikt ich nie uczył ani diagnozowania ani oceniania*. Mają prawo oświadczyć „*Jeszcze się uczyć*”, przyznawane innowacyjnie uczniom na sprawdzianach w toku lekcji. Taki właśnie stopień swobody jest podstawą oceniania kształtującego.

Śmiało wdrożenie zasad oceniania kształtującego przedstawiają **Joanna Stelmach** i **Mirosława Puczko-Szymańska** w referacie *Tabele umiejętności jako przykład informacji zwrotnej na lekcjach matematyki w liceum ogólnokształcącym*. Te tabele są oparte na podstawie programowej potraktowanej jako *standard*, co w matematyce nieźle służy uczniom i nauczycielom, ale może ograniczać twórczość jednych i drugich w pozostałych przedmiotach szkolnych.

B. Uwarunkowania sukcesu egzaminacyjnego

Interakcje uczniów i studentów z zadaniami egzaminacyjnymi mają liczne uwarunkowania, które są przedmiotem systematycznych analiz psychometrycznych. Możliwość wglądu do punktacji maturalnych arkuszy odpowiedzi stworzyła pole interpretacji tych procesów, na które diagnostyka edukacyjna coraz śmielej wkracza.

Dr **Krzysztof Jurek**, dr **Jacek Kozieł** i **Marzena Makiewicz-Stańdo** przedstawiają interesujące „studium pewnego przypadku” pod tytułem *Cudzoziemcy na egzaminie ósmoklasisty z języka polskiego*. W szkole, w której 40% zdających stanowili cudzoziemcy, istotnym korelatem z wynikiem egzaminu była frekwencja na lekcjach, a dłuższy pobyt w Polsce nie miał istotnego znaczenia.

Joanna Peter i **Anna Rappe** zestawiły dane porównawcze na temat *Wybór dodatkowych przedmiotów maturalnych przez małopolskich abiturientów* w ostatnich trzech latach. Wykazały popularność przedmiotów zdawanych na poziomie rozszerzonym w kontekście wymaganych przez uczelnie dla poszczególnych kierunków studiów. Zbadanie motywacji uczniów do wyboru tych przedmiotów czeka na kolejnych diagnostów.

W raporcie *Genetyka klasyczna na egzaminie maturalnym z biologii* dr **Inga Bator** przedstawia treść zadań z tej dziedziny i ich wskaźniki łatwości w ostatnich pięciu latach. Formułuje przekonujące wnioski: (1) zmiany w podstawie programowej i starzenie się zadań powodują zmiany treści egzaminu, a więc przygotowania uczniów do niego powinny być regulowane przez tę podstawę i (2) sięganie do dawniejszych zadań może tylko oswajać uczniów z ich formą, co ma jednak duże znaczenie praktyczne i motywacyjne.

Dr **Beata Prościak**, **Dorota Kostek**, **Wojciech Kostek** i **Marcin Prościak** składają solidny raport z badań zatytułowany *Deficyt uwagi uczniów problemem współczesnego pokolenia cyfrowego w kontekście specjalnych potrzeb edukacyjnych i potrzeby redefiniowania zadań szkoły XXI wieku*. Deficyt uwagi spowodowany rewolucją technologiczno-informacyjną uznają za nagminne zjawisko pokoleniowe zniekształcające procesy poznawcze i skutkujące dysgrafią, dysleksją, ADHD i zespołem Aspergera – głębokimi zakłóceniami rozwojowymi uczniów.

Rozumieć język. Kompetencje leksykalne uczniów to tytuł referatu **Marii Michłowicz** i **Anny Gruntkowskiej** wiążącego współczesne trendy psychologiczne z warsztatem egzaminacyjnym polonisty. Autorki zakładają, że literatura ma *pomagać uczniowi zbudować własny świat, a nie „przekazywać” mu świata gotowego*, w którym zapewne nie poczuje się swojsko. Kluczem do postępu jest rozumienie języka, w tym pojęć i metafor. Koronnym przykładem tego w referacie jest zapytanie uczniów o stosunek do „życia jako heroicznej przygody” pozwalające piętnastolatkom na snucie osobistych refleksji. Ich wypowiedzi potwierdzają – lub nie potwierdzają – znajomość pojęcia i potrzebę heroizmu we własnej samoregulacji.

Krótki artykuł dr **Henryka Palkija** *Wiedza i umiejętności historyczne uczniów z perspektywy zmian egzaminu maturalnego z historii* charakteryzuje innowacje, jakie wprowadzono do przedmiotu humanistycznego na maturze. Ich intencją było sprawdzenie, jak uczniowie posługują się wiedzą w osobistej argumentacji, a nie tylko jak pracują z danymi historycznymi. Kosztem tego postępu jest trudność oceniania wyników takich zadań, a więc zagrożenie obiektywizmu ich punktowania.

Teresa Bulska-Leśniak i **Maria Szymkowska** są autorkami przejmującej opowieści zatytułowanej „*Realistyczne przedstawienie realiów*”, czyli o błędach językowych w wypracowaniach maturzystów na poziomie rozszerzonym. Liczenie błędów prowadzi do tego, że uczniowie najczęściej otrzymują tylko 0 punktów za poprawność językową, co jednak nie przesądza o wyniku matury, bo inne skale jakości wypracowania mają przewagę punktową. Opowieść zawiera szczegółowe dane statystyczne i bardzo liczne przykłady typu „humor zeszytów szkolnych”, pokazujące zmagania maturzystów z nową dla nich frazeologią. *Trudne wnioski* auterek to potrzeba obrony polszczyzny przed zwyrodnieniem niesionym przez kulturę masową, a z drugiej strony – świadomość praw ucznia, który aspiruje do językowej kultury wysokiej. Metodocy polonistyki są w opałach!

C. Informacja zwrotna i samoregulacja uczenia się

Informacja zwrotna (ang. *feedback*) ze strony nauczyciela, czyli ocena wykonanej czynności wraz z instrukcją o jej ulepszeniu, jest wsparciem dla ucznia i studenta, a ich udział w procesie oceniania jest aktem samoregulacji. Samoregulacja uczenia się (ang. *learning self-regulation*) to podejmowanie samodzielnych działań w zakresie planowania, wykonywania i oceny własnego uczenia się. Ta właściwość uczniów budzi rosnące zainteresowanie psychologów, którzy dostrzegają jej nieodzowność w coraz bardziej rozwiniętej cywilizacji.

Informacja zwrotna w edukacji akademickiej jest tematem znakomicie obudowanego literaturą anglojęzyczną referatu prof. **Doroty Pauluk**. Samoregulacja studenta, jako jego ukierunkowanie na przyszłość, stanowi dla niej „*serce współczesnej edukacji*”. Autorka podnosi wartość *komentarzy rówieśników*, które są motorem postępu indywidualnego i zbiorowego. Wzoru takiego komentarza dostarcza nauczyciel swoją reakcją na obserwowane czynności podopiecznych.

Dojrzałość społeczna nauczyciela akademickiego jest postulatem edukacyjnym prof. **Danuty Piróg** zgłoszonym w abstrakcie *Kompetencje interpersonalne nauczyciela akademickiego a ocenianie efektów kształcenia u studentów*. Ta dojrzałość pozwala mu na objęcie ocenianiem nie tylko wiadomości i umiejętności studentów, lecz także ich kompetencji społecznych, które będą ożywiały kapitał ludzki absolwentów. Autorka abstraktu obiecuje przedstawić nam swój *holistyczny model oceniania*.

Aspekty oceniania związane z nauczaniem problemowym przedstawiają **Małgorzata Iwanowska** i **Beata Wąsowska-Narojczyk**. W ich badaniach oceniane było nie tylko rozwiązywanie matematycznych zadań problemowych, lecz także tworzenie takich zadań. To wiąże je z ideą oceniania kształtującego i zapowiada postępy tej metody.

Dr **Anna Kreft** i **Jerzy Paczkowski** w referacie *Ocenianie wspierające rozwój ucznia – na przykładzie Pomorskiej Ligi Zadaniowej „Zdolni z Pomorza”* prezentują regionalne konkursy przedmiotowe mające wesprzeć ambicje uczniów i nauczycieli szkół podstawowych i średnich. Wyniki kolejnych etapów konkursu są na ogół nisko skorelowane, co może świadczyć o indywidualnych zainteresowaniach uczestników, a swoje doświadczenia konkursowe uczestnicy określają jako rozwojowo pomocne.

Klarowny w swej wymowie referat *Przejmij kierownicę, czyli o znaczeniu samo-regulacji i jej uwarunkowaniach* napisała **Maja Gajda**. Po zdefiniowaniu samo-regulacji jako skutecznej kontroli emocji, myśli i zachowań, autorka przedstawia wyniki badań dowodzące, że kształtuje się ona przede wszystkim w rodzinie, a szkoła ma na nią wpływ wtórny. Na samoocenę ucznia najsilniej wpływają jednak jego osiągnięcia poznawcze wspierane przez nauczycieli i rówieśników.

Stopnie szkolne podnoszące uczniowski dobrostan są przedmiotem zainteresowania dr. **Stanisława Plebańskiego**, **Katarzyny Rzepczak** i **Katarzyny Kozieł**. Referat jest oparty na dwujęzycznej literaturze z pogranicza pedagogiki, psychologii, neurobiologii oraz informatyki, a także na doświadczeniach III LO w Kaliszu. Kapitalna rozmowa głównego autora z wnuczką zabarwia w nim naukowy wywód na temat skutków inwazji sztucznej inteligencji (aplikacja ChatGPT) na metodykę rozwiązywania zadań. Autorzy odnotowują ogólnoswiatową inflację stopni szkolnych i względną obojętność uczniów wobec ich stosowania. *Porzuć tradycyjne ocenianie i zaangażuj ucznia w krytyczne myślenie* – oto rada, jakiej udzielają nauczycielom.

Sekcję zamyka abstrakt **Magdaleny Pokropek** *Pomiar myślenia krytycznego w środowisku nowych mediów*. Żyjemy w czasach powodzi informacyjnej i niedostatku krytycznej selekcji nowości, także szkoły mają przeładowane programy. Autorka abstraktu obiecuje nam przedstawić projekt narzędzia pomiaru krytycznego myślenia uczniów.

D. Nauczyciel jako sędzia i adwokat

Rozróżnienie tych funkcji zaproponowane przez Susan Brookhart, najwybitniejszy współczesny autorytet w zakresie oceniania szkolnego (*Grading*, 2004), symbolizuje trudność i odpowiedzialność tych czynności. Te funkcje kształtują także badania naukowe, których obiektywizm polega na wyrzeczeniu się autorytarnych postaw wobec uczniów i studentów.

Autorzy wzorowych metodologicznie badań w ostrołęckiej społeczności lokalnej, prof. **Roman Dolata**, dr **Aleksandra Jasińska-Maciążek**, dr **Sławomir Rębisz** i dr **Paweł Grygiel** przedstawiają swe założenia w artykule *Nasilenie i uwarunkowana cyberprzemoc wśród nastolatków*. Media społecznościowe ułatwiają napastowanie (ang. *bullying*), gdyż ukrywają agresora. Doniosłą edukacyjnie prawidłowością jest gładka przemiana ofiar przemocy w jej sprawców w nowych okolicznościach, co tłumaczy dziedziczenie tej postawy w środowiskach rodzinnych. Racjonalizacja pozytywnych i negatywnych uczuć jest wciąż aktualnym zadaniem wychowawczym szkoły i powinnością nauczyciela!

Referat *Indywidualna ocena ucznia w trakcie pracy zespołowej a nabywanie kompetencji miękkich*, dostarczony przez **Joannę Biel-Kiepurę**, podejmuje zagadnienie o dużym znaczeniu metodycznym. *Kompetencje miękkie* (ang. *soft skills*), czyli dyspozycje społeczne, są ćwiczone w grach komputerowych i dyskusjach w heterogenicznych zespołach klas integracyjnych, a wyniki tej aktywności okazują się obiecujące. Referat zawiera szczegółowe sprawozdanie z badań i starannie dobraną literaturę anglojęzyczną i rodzimą.

Funkcje oceniania szkolnego w edukacji matematycznej z perspektywy studentów przygotowujących się do wykonywania zawodu nauczyciela to tytuł referatu dr **Karoliny Mroczyńskiej**. Jej zdaniem, ocenianie motywuje lub – niestety – zniechęca do wysiłku. W badaniach ankietowych na temat roli oceniania kandydaci na nauczycieli wskazują raczej na rywalizację o stopnie szkolne niż na poznawanie własnych możliwości i mobilizację do pracy. Czynni nauczyciele wyżej na ogół cenią ocenianie szkolne niż przygotowujący się do zawodu, więc jest wiele do naprawy w edukacji!

W abstrakcie *Kreatywność i innowacje – ocena potencjału menedżerskiego w kształceniu akademickim* **Maria Forys** zapowiada powiązanie tych dwu kompetencji menedżerskich z diagnozą uzdolnień i umiejętności studentów wyższych uczelni. Cenne będzie skierowanie uwagi na kształcenie nauczycieli nie tylko jako przyszłych kierowników placówek oświatowych, lecz także jako diagnostów zadatków swoich uczniów na skuteczne zarządzanie firmami.

O właściwą interpretację prawa oświatowego w zakresie oceniania szkolnego dopominają się **Szymon Grabowski** i **Łukasz Faliszek** w eseju *Kształcenie według wymagań a rozumienie podstawy programowej*. Podstawa programowa nie powinna być mieć charakteru obowiązku nauczyciela, a uczenie się nie powinno być identyfikowane z nauczaniem. *Skupmy się na uczniu!* – postulują autorzy opracowania.

Czynimy krok ku wartościom humanistycznym w edukacji. Odrębność doświadczeń jej przez każdego uczestnika nadaje sens interakcjom uczniów i nauczycieli. By wywierać trwałe wpływy na innych, musimy ich rozumieć i zostawić im prawo do inicjatywy, nawet wtedy, gdy cele są jeszcze dalekie. Ocenianie angażujące obie strony w plany rozwojowe ma w edukacji wielką wartość!

Chcielibyśmy, by referaty i doniesienia badawcze w liczbie 51 przygotowane na XXIX Konferencję Diagnostyki Edukacyjnej przez 76 autorów, reprezentujących 37 naukowych i oświatowych i samorządowych instytucji zostawiły ślad w świadomości członków PTDE i uczestników konferencji.

Wdrażanie idei dwupodmiotowości oceniania nie będzie jednak szybkie ani łatwe, przywykliśmy bowiem do dyktatów. W wielu krajach oświeceniowe idee powszechnego kształcenia zwalczyły analfabetyzm i pomnożyły kadry ludzi wykształconych, lecz dokonały tego przez systemy oświatowe typu nakazowego. Dziś partie polityczne chętnie sięgają po edukację, by scentralizować swoje wpływy na postawy obywateli. W roku wyborczym w Polsce te działania są wyraziste.

Nasze łódzkie spotkanie stało się możliwe dzięki współpracy Polskiego Towarzystwa Diagnostyki Edukacyjnej ze współorganizatorami konferencji: Wydziałem Elektrotechniki, Elektroniki, Informatyki i Automatyki Politechniki Łódzkiej i Okręgową Komisją Egzaminacyjną w Łodzi. Kierownictwu obu tych instytucji oraz zaangażowanym w pomoc organizacyjną pracownikom serdecznie dziękujemy! Organizatorzy XXIX KDE dziękują Instytutowi Geografii Uniwersytetu Łódzkiego oraz Komisji Edukacji Geograficznej Polskiego Towarzystwa Geograficznego za zaprezentowanie podczas konferencji wystawy „Od zarysu geografii powszechnej (rozumowej) do e-podręcznika” a firmie TOMAMI za obsługę graficzną i wydawniczą materiałów konferencyjnych.

Szczególne słowa podziękowania w imieniu wszystkich uczestników konferencji pragniemy skierować do instytucji, które wsparły organizację konferencji rzeczowo lub finansowo, czyniąc ją dostępniejszą dla pracowników oświaty i nauki, a mianowicie *Fundacji Empiria i Wiedza, Moje Babino* oraz Ministerstwa Edukacji i Nauki w ramach projektu *Doskonała Nauka II* (Umowa Nr KONF/SN/0499/2023/01).

W imieniu komitetów Naukowego i Organizacyjnego, życzymy wszystkim studiującym te materiały **twórczej refleksji i pożytku praktycznego** poszerzającego stosowanie diagnostyki edukacyjnej. Oczekujemy od Was aktywnego udziału w XXIX KDE oraz w wielu następnych konferencjach!

Bolesław Niemierko
i Maria Krystyna Szmigel